Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte onsdag den 9. desember 1964 kl. 10.15.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede var: Bondevik, Braadland, Kjøs, Langhelle, Flem (for Langlo), Finn Moe, Nordahl, Erling Petersen, Arne Nilsen (for Jakob Pettersen), Røiseland, Bull (for Rakel Seweriin), Sandberg (for Borgen), Hareide, Hegna, Hønsvald og Johs. Olsen.

Av Regjeringens medlemmer var utenriksminister Lange til stede. Dessuten ble følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: Ekspedisjonssjef Evensen, underdirektør Busch, underdirektør Amlie og byråsjef Bøgh-Tobiassen.

Formannen: Møtet er, som det står i dagsordenen, sammenkalt for at utenriksministeren kan gi en redegjørelse for spørsmålet om *multilateral atomstyrke*, om *Øst-Grønland* og om *ESRO telemetringsanlegg på Svalbard.*

Jeg har foreslått for utenriksministeren – og han er enig – at vi tar de to siste sakene først, for de haster det for så vidt med, og der må det treffes en avgjørelse, mens det i forbindelse med MLF mer blir en redegjørelse.

Jeg gir da ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Som komiteens medlemmer vil huske, svarte jeg på et grunngitt spørsmål i Stortinget den 28. mai i år at de danske myndigheter hadde gitt varsel om at de kom til å si opp Øst-Grønland-avtalen av 9. juli 1924. Under det nordiske utenriksministermøte i Reykjavik i november i år bekreftet den danske utenriksminister at de nå var klar til å si opp avtalen. Jeg ba da om at de ikke skulle gjøre det før jeg hadde hatt anledning til å orientere denne komite om problemkomplekset.

Bakgrunnen for Øst-Grønland-avtalen, som altså ble inngått i 1924, var den konflikt som da var om Grønland og suverenitetsforholdene der. I begynnelsen av 1920-årene tilspisset tvisten mellom Norge og Danmark seg om hvem som hadde suvereniteten, og avtalen ble inngått på et tidspunkt da denne tvist ennå ikke var løst. Formålet med avtalen var å sikre at utøving av næringsvirksomhet på Grønland fra norsk side skulle kunne gå sin gang uansett suverenitetsforholdet.

Ifølge artikkel 1 omfatter Øst-Grønland-avtalen området fra Lindenowsfjorden i sør – 60°27' nordlig bredde – altså litt nord for Kapp Farvel – til Nordostrundingen i nord – 81° nordlig bredde. Det vil si så godt som hele Øst-Grønlands kyst bortsett fra strekningen mellom Lindenowsfjorden og Kapp Farvel.

I artikkel 2 gir traktaten nordmenn på like linje med dansker adgang til å gå i land, til å overvintre og drive jakt, fangst og fiske.

I artikkel 4 gir den videre adgang for personer og selskaper til å ta grunn i besittelse til privat bruk, men slik besittelsestaking gir ikke eierrett til grunnen. Forutsetningen for den private bruksrett er at bruken er effektiv, og bruksretten går

tapt hvis besitteren eller en representant for ham ikke har innfunnet seg på stedet i fem år i trekk.

Det er gjort et unntak i avtalen for Angmagsalik-området, hvor det bor eskimoer. I 1960 ble de to regjeringer dessuten enige om et tilsvarende unntak for Skjoldungens vedkommende, av samme grunn, av hensyn til den eskimoiske bosetning der.

Avtalen gjelder for perioder på 20 år ad gangen. Den kan sies opp ved utløpet av en 20-års periode med to års varsel. I og med at avtalen er inngått i 1924, skulle den annen 20-års periode normalt ha utløpet i 1964. På grunn av en forskyvning av gyldighetsperioden som man ble enig om mellom danske og norske myndigheter under den siste krig, utløper den nåværende 20-års periode 10. juli 1967. Hvis man ønsker å si opp avtalen, må oppsigelse derfor være skjedd innen 10. juli 1965. Hvis Danmark skulle oversitte denne frist, ville avtalen automatisk bli fornyet for en ny 20-års periode.

Når det så gjelder Norges rettslige stilling etter den bebudede oppsigelse, så har jo dommen i Grønlands-saken skapt en ny situasjon siden den gang avtalen ble inngått. Og det rettslige utgangspunkt etter dommen i Grønlands-saken er dessverre meget enkelt: I det øyeblikk avtalen utløper, har ikke Norge noe rettslig krav på at norske borgere skal ha særlige fangst- eller fiskerettigheter på Øst-Grønland. Det følger av dommen 5. april 1933 av den faste domstol for mellomfolkelig rettspleie.

Bakgrunnen for denne dommen var jo at Norge 10. juli 1931 hadde gått til okkupasjon av den del av Øst-Grønland som ble kalt Erik Raudes land. Bakgrunnen for okkupasjonen var den oppfatning at Danmark bare hadde suverenitet over den del av Grønland som var kolonisert, og at de andre deler av Grønland, bl.a. Erik Raudes land, var ingenmannsland. Danmark stevnet så Norge for domstolen i Haag, og domstolen kom fram til det resultat at det Danmark hadde erverver ved Kielertraktaten av 1814 var hele Grønland, og at Danmark etter 1814 hadde utøvet tilstrekkelig statsmyndighet også over den ikke-koloniserte del av Grønland til at det ga det suverenitet også over disse områder. Domstolen fant dessuten at Norge på forskjellige måter hadde godkjent Danmarks suverenitet over hele Grønland, blant annet ved den berømte Ihlen-erklæring av 22. juli 1922. Domstolen kom derfor til det resultat at den norske okkupasjonserklæring vedrørende Erik Raudes land var rettsstridig og ugyldig, fordi hele Grønland var under dansk suverenitet.

Så meget om den rent rettslige stilling.

Men selv om Norge ikke har noe rettslig krav når det gjelder Øst-Grønland, er det likevel mulig at våre interesser der kan bli tilgodesett. Fra dansk side har man erklært seg villig til å forhandle om de interesser Norge ønsker å bevare, og man har bedt oss konkretisere de norske ønskemålene. De opplysninger som danskene har bedt om, er nå ferdig utarbeidet og vil bli overlevert meget snart.

Disse norske ønskemålene er da utformet i samarbeid mellom Utenriksdepartementet og Fiskeridepartementet.

Hvor det gjelder fisket, er våre største interesser ved Øst-Grønland. Fisket etter torsk og kveite ved Øst-Grønland innbrakte i 1962 og 1963 henholdsvis 3 mill.

og 5 mill. kroner. De beste felter for dette fisket er Skjoldungen-området, Kapp Dan-området og Angmagsalik-området.

Jeg vet ikke om man skulle vise dette på kartet.

(Embetsmennene viser på kartet.)

Men også langs kysten ellers drives det et godt fiske. Bl.a. drives det en del håkjerringfiske mellom 62° nord og 68 ½° nord. Det er altså den sydvendte del av østkysten på Grønland.

Dette fiske har en verdi som har variert fra 400 000 til 800 000 kroner pr. år. Alt det fiske som jeg her har nevnt, foregår i det vesentlige ganske nær land og er av stigende betydning. Fra et fiskerimessig synspunkt er den adgang som følger av Øst-Grønland-avtalen til å drive fiske helt inn til fjæresteinene og inn i fjordene, av større betydning i dag enn den var i 1924, da avtalen ble inngått.

Nå ble det under møtet i Reykjavik varslet fra den embetsmann som har fått seg betrodd forhandlingene med Norge i forbindelse med oppsigelsen av avtalen, at så vidt han kunne se, kunne det for Norges vedkommende bare bli spørsmål om overgangsrettigheter, ikke om evigvarende rettigheter. Men det er en selvfølge at vi må som utgangspunkt kreve at vi får varige rettigheter på dette område. Jeg nevner denne opplysningen for at det ikke skal oppstå misforståelser senere.

Ved siden av fisket drives det dessuten en del småhvalfangst siden 1959. Denne fangsten foregår til dels ganske nær land, særlig på strekningen mellom Ingoltsfjorden og Skjoldungen, det vil si nokså langt syd. Det er ikke mulig å oppgi noen verdi eller noe omfang av denne småhvalfangsten, fordi det ikke ble ført særskilt statistikk for det.

Endelig foregår det selfangst, det er særlig klappmysfangst, utenfor Øst-Grønland og i Danmarkstredet – dvs. i stredet mellom Island og Grønland. Det har foregått helt siden 1874. I enkelte år – avhengig av isforholdene – blir denne fangsten drevet ganske nær land i området mellom 66° nord og 68 ½° nord. Antallet av skip som deltok i klappmysfangsten i 1946 – 1958 har variert mellom 11 og 25 fartøyer pr. år, med en gjennomsnittlig fangst pr. år på 17 000 dyr til en verdi av om lag 3 mill. kroner. I 1960 ble det innført norsk forbud mot fangst av klappmys i disse strøk for norske fangstfartøyer, men dette fangstforbud er midlertidig og kan oppheves hvis og når forholdene ligger til rette for det.

Her vil jeg også gjerne føye til den opplysning at den samme embetsmann i Reykjavik varslet overfor en av våre embetsmenn at man fra dansk side vanskelig kunne tenke seg noen fortsatt selfangst innenfor den danske fiskerigrense langs Grønland. Men selvfølgelig kan ikke det hindre at vårt krav må være at vi får adgang til fortsatt å drive slik fangst.

Nå er det slik at både fiske- og fangstvirksomhet fra norsk side bare blir drevet utenfor en del av kysten. I virkeligheten er den begrenset til områdene sør for 69°.

Nordenfor 69° har det bare vært drevet landfangstvirksomhet fra norsk side, men denne landfangstvirksomheten har ikke vært drevet siden 1959. Den kunne i årene etter siste krig bare drives med statstilskudd, den er ikke lønnsom, og statstilskuddet steg fra år til år. I møte 12. februar 1959 i denne komite ga jeg en

redegjørelse for disse forhold, som konkluderte med at Regjeringen ikke lenger fant det forsvarlig å yte tilskudd til denne fangsten. Formannens oppsummering gikk ut på at det i komiteen ikke var noen som hadde noe å innvende mot at en avviklet denne landfangstvirksomheten på Øst-Grønland. Både av denne grunn, og fordi Regjeringen fikk bestemt inntrykk av at de danske myndigheter la stor vekt på at Norge ga avkall på fangstrettighetene i land, mot at de stilte seg velvillig til fiskerettighetene, besluttet Regjeringen i februar 1964 ikke å foreslå noen bevilgning til finansiering av en ekspedisjon til Øst-Grønland med sikte på å hindre tap av eneretten til de grunnstykker på land som var tatt i besittelse av norske fangstfolk. Denne eneretten ville allikevel falle bort i det øyeblikk Danmark gikk til oppsigelse av Øst-Grønland-avtalen.

Med utgangspunkt i at fangstvirksomheten på land ikke lenger har noen praktisk betydning, og at den del av avtaleområdet som ligger nordenfor 69° ikke har noen interesse for våre fiskerier, er det oppfatningen i de to departementer at vi bør konsentrere oss om å søke å få i stand en avtale som varetar de norske interesser sør for 69° nordlig bredde utenfor Grønlands kyster, og så vidt mulig da også sikre våre interesser på Vest-Grønland, som er minst like store som de på Øst-Grønland. Det vil være av særlig viktighet å få adgang til å fiske helt inn til grunnlinjene eller til fjordmunningene i koloniområdene Angmagsalik og Skjoldungen. Vi bør antakelig også forsøke å få fiske på den kyststrekning som ligger mellom det nåværende avtaleområdes sørlige endepunkt og Kapp Farvel, som ligger lenger syd. Denne kyststrekningen, som utgjør 60 nautiske mil, er av stor interesse for det norske fiske.

Danskene er klare til å gå til oppsigelse når som helst. Jeg går ut fra at når jeg meddeler at jeg, som jeg sa jeg ville, har orientert denne komite, så vil vel oppsigelsen komme temmelig omgående, enten allerede før jul eller umiddelbart over nyttår. Det er for så vidt ønskelig at oppsigelsen kommer så snart som mulig, for at vi kan få tid til å forhandle i løpet av inneværende vinter, sånn at det kan være enighet om en ordning for framtida i god tid før avtalen løper ut.

Formannen: Jeg takker for redegjørelsen. Er det noen som forlanger ordet?

Braadland: Jeg er enig i at vi må gjøre hva vi kan for å ta vare på de rettigheter vi har opparbeidet, og jeg har full tillit til at Regjeringen vil forsøke å oppnå et så godt resultat som mulig.

Det er ett konkret spørsmål jeg gjerne ville få stille. Det gjelder ikke jakt, fangst og fiske, men hvor vidt nordmenn vil ha anledning til ifølge Øst-Grønland-avtalen å gå i land og ta mineralrettigheter, mutingsretter?

Utenriksminister Lange: Under Øst-Grønland-avtalen er det vel en slik adgang, men det er på det rene at Øst-Grønland-avtalen bortfaller altså i 1967.

Braadland: Jeg vil da spørre om vi ikke har anledning til, når danskene sier den opp, å gjøre den gamle rett gjeldende?

Utenriksminister Lange: Vi har jo adgang til å gjøre den gjeldende, men jeg tror ikke det er noen som helst utsikt til å oppnå noe på det punkt, fordi vi ikke har noe rettslig grunnlag for det.

Braadland: Kan jeg da kanskje få spørre om det fra norsk side foreligger noen interesse for å ta mutingsretter på Øst-Grønland? Jeg vet det ikke selv, men er det kjent for administrasjonen?

Utenriksminister Lange: Jeg vet ikke om det er kjent for embetsmennene, men jeg har ikke hørt om noen slik interesse. – Det er ingen interesser som har meldt seg, sier ekspedisjonssjefen her nå.

Hareide: Hvordan stiller det seg i forhold til denne avtalen at et norsk firma i år utrustet et fartøy som skulle seile gjennom dette området og inspisere fangsthyttene og plassene der? Dette private firmaet gjorde jo dette på det grunnlag at man trodde det skulle være til hjelp når det gjelder den nye overenskomsten som vil bli opprettet.

Utenriksminister Lange: Ved det besøket har for så vidt de norske interessenter oppfylt Øst-Grønlanda-vtalens krav om å se til stedet innen en 5-års frist. Men dette krav er jo i høy grad bundet til Øst-Grønland-avtalen, og det bortfaller i det øyeblikk avtalen utløper.

Når Regjeringen avslo en søknad om bistand til å finansiere denne ekspedisjonen, var det fordi det fra dansk side var gitt klart uttrykk for at hvis man fra den norske stats side var med på en slik finansiering, så ville det gjøre det vanskeligere fra dansk side å komme oss i møte hvor det gjaldt fiskeriinteresser og fangstinteresser langs kysten.

Johs. Olsen: I forbindelse med at Øst-Grønland-avtalen skal bortfalle eller revideres, vil jeg spørre om de fiskerettigheter og fiskeinteresser Norge har på Øst-Grønland, berøres?

Utenriksminister Lange: Situasjonen er den at i det øyeblikk Øst-Grønland-avtalen bortfaller, så bortfaller automatisk de rettigheter vi har til fiske og fangst innenfor dansk grønlandsk territorialområde og fiskeriområde. Forhandlingene fra norsk side må gå ut på å forsøke å sikre den rett som vi har hatt i hele Øst-Grønland-avtaleperioden til å fiske inn til fjæresteinene og inn i fjordene langs i hvert fall de deler av Øst-Grønlands kyst hvor slikt fiske har foregått i en 40-års periode. Men noe rettskrav på det har vi ikke. Det eneste vi kan påberope oss, er at vi har tradisjonelt fiske i disse områder.

Johs. Olsen: Et spørsmål til: Er det mulighet for at vi kan beholde de rettigheter eller de interesser vi har på Vest-Grønland, dersom avtalen med danskene om Øst-Grønland opphører?

Utenriksminister Lange: Vi har sagt tidligere at vi legger svært stor vekt på det norske fiske langs Vest-Grønlands kyst. Men noe rettsgrunnlag for noe krav der har vi ikke. Når vi nå skal forhandle om den framtidige ordningen, må imidlertid også våre fiskeriinteresser langs andre deler av kysten gjøres gjeldende. Om vi kan oppnå noe der, vil først vise seg under forhandlingene.

Flem: Eg har ikkje så mykje å leggje til, og eg synest dei intensjonar som utanriksministeren her har skissert i si orientering, fullt ut dekkjer våre interesser. Vårt utgangspunkt foran desse forhandlingane er ikkje så svært godt, og vi kan vel ikkje få både i pose og sekk, og det vil vel då vere rett å gje opp dei fangstinteressene på land som synest å vere små i forhold til fiskeriinteressene som knyter seg både til Aust-Grønland- og til Vest-Grønland-området. Eg kan derfor slutte meg til det utanriksministeren har sagt.

Kjøs: Ja, dette gjelder næringsinteresser som jeg av gode grunner ikke har noe større kjennskap til. Men jeg vil allikevel gjerne ha sagt ved denne anledning at jeg anser det for å være en nasjonal interesse at man søker å sikre de opparbeide rettigheter Norge har på Øst-Grønland, så langt som mulig. Det opplegg utenriksministeren her har skissert opp i så måte, synes jeg derfor er riktig.

Formannen: Så vidt Jeg kan se, er det ikke flere som har forlangt ordet. Vi tar da utenriksministerens redegjørelse til etterretning.

Vi går da over til neste punkt, *ESRO telemetringsanlegg på Svalbard.*

Utenriksminister Lange: Jeg får et nytt manuskript i dette øyeblikk på grunn av at det er kommet nye opplysninger til i nattens løp.

Den europeiske organisasjon for romforskning – European Space Research Organization, forkortet til ESRO – som Norge ikke er medlem av, men hvor Norge deltar som observatør, har gitt uttrykk for interesse av å få anlagt på Svalbard en såkalt "telemetristasjon" hvis oppgave skal være å ta imot signaler fra og gi impulser til romforskningssatellitter. Det gjelder altså en forskningsvirksomhet som utelukkende har fredelige formål. I denne organisasjon er det med foruten de fleste av de vest-europeiske land som er med i Atlanterhavspakten, også nøytrale vest–europeiske land. Det gjelder Sveits, og det gjelder Sverige.

Etter Svalbardtraktaten har Norge full suverenitet over Svalbard, men må bare sørge for at alle som har interesser i vitenskapelig arbeid der oppe, blir behandlet på lik måte, og må sikre seg at Svalbard ikke på noen måte blir utnyttet for militære formål.

Den sovjetiske ambassadør var oppe hos meg for et par uker siden og meddelte muntlig på vegne av sin regjering at det gjorde seg uro gjeldende i den

sovjetiske regjering for at ESRO var en organisasjon hvis virksomhet kunne utnyttes for militære formål, og at det derfor gjorde seg betenkeligheter gjeldende på russisk side ved at vi inngikk noen avtale om en stasjon på Svalbard for denne organisasjon. Jeg svarte da at vi følte oss helt overbevist om at her kom artikkel 9 i Svalbardtraktaten overhodet ikke inn i bildet, fordi dette er et rent umilitært og fredelig program, og at vi når vi eventuelt kommer fram til en avtale, var villig til å gi alle opplysninger om den virksomhet som denne stasjon kommer til å drive, også til Sovjet-Unionen, slik at det derfor ikke var noen grunn for den sovjetiske uro i det hele tatt.

ESRO har etter å ha hatt representanter på befaring, ytret ønske om å legge denne telemetristasjonen i Longyearbyen, men Regjeringen har foreløpig avslått å diskutere på dette grunnlag og har i stedet gått inn for at stasjonen bør legges til Kvadehuken ved Ny Ålesund. Vi har tatt dette standpunkt blant annet fordi en telemetristasjon i Kvadehuken kan danne grunnlaget for fortsatt norsk nærvær i Ny Ålesund-området, og for utnytting av en del av den bebyggelse som står igjen i Ny Ålesund etter Kings Bay-virksomheten der. På bakgrunn av de særlige forhold på Svalbard er det tanken fra norsk side å gå inn for at Norge kan påta seg å bygge og drive selve telemetristasjonen, som dermed vil bli en norsk stasjon, hvis tjenester blir solgt til ESRO. Dette vil bli betydelig billigere for ESRO enn om de skulle bygge den selv, og ESRO unngår den vanskelige oppgave å drive en stasjon i uvante polarforhold. Byggingen og driften av stasjonen kan by på interessante oppgaver for norsk industri, særlig på det elektroniske område, og det vil være en vesentlig stimulans for norsk romforskning.

På grunn av oppgavens finansielle og industrielle sider vil antakelig en ikke-statlig norsk instans stå friere i forhandlingene med ESRO. Det har derfor vært tatt kontakt med Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd, og ordningen ser ut til å kunne bli at Forskningsrådet i samarbeid med interesserte industribedrifter og banker påtar seg å finansiere, bygge og drive telemetristasjonen i Kvadehuken i Ny Ålesund-området.

Utgangspunktet for forhandlingene, som tar til den 14. i denne måned, blir altså at staten ikke pådrar seg utgifter for å tilfredsstille ESRO's behov. Hvis en får i stand en ordning som den jeg har skissert, vil statens oppgave være begrenset til å sørge for telesamband og transport, inklusive flytransport, idet driften av en telemetristasjon forutsetter regelmessig sending av bånd med opptak av signaler fra forskningssatellittene til ESRO's forskningssentrum, som ligger i Delft i Nederland. Slike sendinger av bånd bør helst skje hver tredje uke, men i vintertiden kan det tenkes at det kan skje med noe lengre mellomrom.

Hvis det under forhandlingene skulle vise seg at ESRO likevel bestemmer seg for selv å ville bygge og drive stasjonen, blir det da også spørsmål om norsk medvirkning til transport og telesamband, og sannsynligvis også istandsetting, vedlikehold og drift av bygninger og andre anlegg i Ny Ålesund. Bortsett fra transport og telesamband må disse oppgaver da overlates et norsk selskap. Også i dette tilfelle vil forutsetningen være at en avtale ikke medfører utgifter for staten på lengre sikt, men det kan under den konstruksjon bli spørsmål om å forskudtere visse

utgifter, som så blir å tilbakebetale i form av en leie som er stipulert med sikte på å amortisere disse utgiftene.

Vi har bragt i erfaring at ESRO også er i forhandlinger med den britiske regjering om en tilsvarende stasjon på Falklands-øyene – altså på Sydkalotten – og det ser ut som om opplegget fra ESRO's side der svarer så noenlunde til opplegget i forhold til oss, at de helst vil at vertslandet skal bygge og drive stasjonen. For britenes vedkommende kan det eventuelt bli spørsmål om å utvide eller bygge ut en allerede eksisterende stasjon, og at organisasjonen så betaler for bruken av de anlegg som er anlagt fra vertslandets side – ikke da nødvendigvis av staten, men det kan også være en privat organisasjon, altså slik som vi ville foretrekke det, fordi det ville lette hele finansieringsordningen.

Formannen: Jeg takker for redegjørelsen. Er det noen som forlanger ordet?

Hegna: Kan det på basis av et slikt anlegg – hvis det kommer i stand – bli fremsatt krav om at andre skal kunne reise lignende anlegg, som da må imøtekommes ifølge den ordning som gjelder for Svalbard?

Utenriksminister Lange: Vi har etter Svalbardtraktaten plikt til å behandle alle likt. Hvis det altså kommer en søknad om at vi for eksempel skal anlegge en stasjon som skal betjene en organisasjon sammensatt på en annen måte enn ESRO er det, må vi først forvisse oss om at det dreier seg om rent fredelig vitenskapelig virksomhet, og vi må sikre oss – som vi vil gjøre det ved denne ordning for ESRO's vedkommende – full norsk inspeksjonsrett, men vi kan prinsipielt ikke avslå den.

Langhelle: Kunne vi ikke få referert det som står i artikkel 9?

Utenriksminister Lange: Nå har jeg ikke traktaten foran meg her, men det står at Norge som utøver av suvereniteten har ansvaret for at der ikke blir anlagt militære installasjoner på Svalbard, som ikke må utnyttes til militære formål.

Røiseland: Utenrikspolitisk må vi vel stå sterkere om det er *norske* interesser som byggjer, eig og driv denne stasjonen. Eg synest det er overlag viktig at det kjem i stand noko på Svalbard på den måten at vi sjølve er engasjerte, og det eine vil gjerne trekkje det andre med seg. Om det er vi som eig og driv verksemda og så sel tenestene, synest eg det skulle vere nokså trygt. Var den russiske ambassadøren kjend med at eit slikt alternativ låg føre?

Utenriksminister Lange: På det tidspunkt da ambassadøren var hos meg, forelå ikke det alternativet. Men vi er siden kommet til at vi vil stå sterkest hvis det kan løses på den måten, og at det også vil være den enkleste måten å løse det på i forhold til norske finansieringsforpliktelser.

Røiseland: Eg synest at vi overfor dei interesserte statane skulle gjere merksam på dette, og eg synest også det må vere rett at vi gjer våre NATO-partnarar merksame på grunnen til at vi gjerne vil byggje sjølve. Då skulle eg gå ut frå at det ville gå, og at dei også ville ha den same interesse.

Utenriksminister Lange: Det har vært tilkjennegitt at det er en del folk i ESRO's administrasjon – for å si det på den måten – som ville foretrekke at det ble bygd helt for norsk regning og i norsk regi, og at de så kjøpte tjenestene, og da kjøpte dem til en pris som inkluderer amortisering av hele anlegget. Det er da noen andre innenfor ESRO's administrasjon som tydeligvis kunne tenke seg at det ville være å foretrekke at de bygde stasjonen selv. Men utgangspunktet fra norsk side og fra Regjeringens side når den instruerer vår forhandlingsdelegasjon, må være at vi vil bygge den som en norsk stasjon og ha hele administrasjonen av den og dermed også den fulle kontrollmulighet med norsk personale. Det vil da også dekke det norske behov og den norske interesse at det er norsk virksomhet som bygges ut på Svalbard.

Formannen: Jeg vil bare få lov til å stille følgende spørsmål: Hvordan har man tenkt å organisere en flyvirksomhet hver tredje uke fra Svalbard?

Utenriksminister Lange: Vi har undersøkt det. Hvis man ikke kan få anlagt en småflyplass i Kvadehuken – hvor forholdene i og for seg ligger til rette for det – kan det gjøres på den måten at man hver tredje uke eller litt sjeldnere i vintertiden, når forholdene tillater det, sender opp et fly som ikke går ned i det hele tatt, men sirkler over stasjonen, og de lydbånd som skal transporteres, spilles over på lydbånd i flyet, som tar dem med tilbake.

Formannen: Moderne teknikk!

Er det andre merknader? – Flere har ikke bedt om ordet, og jeg går ut fra at det er riktig når jeg sier at jeg forstår komiteens holdning slik at man ikke har noen avgjørende innvendinger mot at det blir bygd et slikt anlegg på Svalbard, men at det bør skje i norsk regi. Hvis det skulle vise seg å være umulig, går jeg ut fra at utenriksministeren da kommer tilbake til komiteen med saken.

Utenriksminister Lange: Ja, og da må jeg tilbake til Regjeringen med saken.

Formannen: Det var den saken. – Så har vi *den multilaterale atomstyrken, MLF*.

Utenriksminister Lange: Den har jo stått på sakslisten i lengre tid, og det skjer så å si hver dag ting som forandrer bildet, som i det hele tatt er uklart for tiden.

Det vesentlige nye som er kommet til siden jeg sist redegjorde her i komiteen i slutten av oktober, er at den britiske Labour-regjeringen har gitt til kjenne at den er klart negativ til det skisserte forslag fra de åtte land innenfor NATO som har

samarbeidet om å forberede denne styrken, som skulle bestå av 25 overflateskip utstyrt med tilsammen omlag 200 Polaris-raketter – som skulle være fellesfinansiert av de deltakende land – og bemannet med blandede mannskaper fra samtlige deltakende land. Den skulle stilles til rådighet for Øverstkommanderende for Europa innenfor Atlanterhavspakten.

Tidlig i høst var dette arbeidet kommet så pass langt at planen i hvert fall i grove trekk var ferdig utarbeidet. Det gjorde seg gjeldende tidlig i høst et amerikansk og vest-tysk ønske om å få avtalen ferdigbehandlet så vidt mulig innen årets utgang, i hvert fall i den form at det da ble vedtatt en prinsippavtale som var åpen for undertegning. Men etter at den britiske regjering har gitt uttrykk for at den er negativt innstilt til den foreliggende plan, men at den har motforslag å stille, er både den amerikanske og vest-tyske regjering innforstått med at den britiske regjering må ha en rimelig tid på seg til å utforme sine tanker konkret. At dette var holdningen fikk jeg bekreftet under de samtaler jeg hadde i Washington for tre uker siden, er det vel nå. Men det ble samtidig gjort klart fra dem jeg var i kontakt med i det amerikanske utenriksdepartement – det var fra sjefen og nedover i rekkene – at den amerikanske regjering fortsatt holder fast ved at den ønsker å gjennomføre en slik multilateral styrke, selv om den var villig til å ta hensyn til britiske endringsforslag.

Under samtalene fikk jeg også en annen viktig forsikring – som allerede var gitt før – om at amerikanerne ikke under noen omstendighet har til hensikt å oppgi sin kontroll og sitt veto over bruken av styrken. De forutsetter også at samtlige deltakende land i selve traktaten skulle gi en erklæring om at de ikke nasjonalt kommer til å anskaffe atomvåpen, og at samtidig andre land skulle bli oppfordret til å slutte seg til en slik ikke-anskaffelseserklæring.

Under samtalene som jeg deretter hadde i London, ble det fra britisk side presisert at de fundamentalt var motstandere av en MLF i den form som hadde vært drøftet i arbeidsgruppen i Washington, hvor også den britiske regjering har vært representert. De hevdet at å bygge opp en slik flåte på 25 overflateskip ville være et sløseri med penger, og det kunne ikke unngås at det måtte gå ut over prioriteringen av det konvensjonelle forsvar, og dessuten ha uønskede politiske virkninger. Men det kanskje viktigste moment som ble fremført mot den eksisterende skisse, var at den ikke ville gi Storbritannia tilstrekkelig innflytelse over bruken av styrken, fordi det påtenkte britiske bidrag bare var på 10 pst., mot et 40 pst. amerikansk og 40 pst. vest–tysk, og de resterende 10 pst. fordelt på de mindre land fra Italia og nedover til Belgia, Holland og Hellas og Tyrkia, hvis disse bestemmer seg for å være med. Men der er situasjonen den at fra Belgias side er det gjort helt klart at man ikke vil ta noe standpunkt før etter de kommende parlamentsvalg, og fra Nederlands side er det på nytt understreket at det at de deltar i denne arbeidsgruppen ikke innebærer noen forpliktelse fra nederlandsk side til å være med i styrken når og om den blir besluttet opprettet.

Det ble videre i London sagt at Storbritannias finansielle stilling ikke tillater at de der går til å øke uttellingene til nye kjernefysiske våpenprogrammer i tillegg til de programmer som allerede er besluttet satt i gang, og som går over en rekke år

fremover i tiden. Nå er britene imidlertid klar over at de ikke realistisk kan regne med at De forente stater helt vil oppgi MLF-planen. Derfor har de valgt den fremgangsmåte at de vil foreslå endringer i den foreliggende plan som vil gjøre den til en brukbar løsning etter britisk oppfatning. Den britiske tanke, som ennå ikke er presisert og konkretisert, går da ut på at de vil omgjøre den foreslåtte multilaterale atomvåpenstyrke til en virkelig interalliert atomstyrke basert på eksisterende kjernefysiske våpensystemer. Det vil da si at det som har vært skissert, er at man fra britisk side skulle satse de V-bombefly som ennå har en militær verdi fram til 1970, satse de nye TSR-2-bombeflyene som skal erstatte V-bomberne, satse de atomdrevne Polaris-bevæpnede ubåter som allerede er besluttet bygd – hvorav to er under bygging, mens de ytterligere ennå ikke er satt i gang, men hvor den nåværende britiske regjering vurderer det slik at det som er investert i anlegg for å kunne bygge en hel serie, av økonomiske grunner krever at hele serien blir bygd, og de er da innstilt på å satse den til en integrert styrke. Der er det en reservasjon som jeg bare har fra pressen, og som ikke ble nevnt den gang jeg var i London, men som sannsynligvis er kommet fram siden. Det heter at britene kunne tenke seg at ikke alt de har, ble satset til den atlantiske fellesstyrke, men at visse elementer ble satset til en ennå ikke eksisterende – like lite som den atlantiske – men en mulig felles amerikansk-britisk styrke i det indiske osean. Men det er blant de spørsmål som for øyeblikket er under diskusjon i Washington, og vi har ennå ingen pålitelige opplysninger om hva som er kommet ut av de diskusjonene. Det eneste vi vet med sikkerhet, er at det ikke er tatt noen endelige avgjørelser, og at det skal være nye forhandlinger mellom britene og amerikanerne på nyåret, etter at de har kontaktet de land som er interessert i den nåværende MLF-plan. Det vil da sannsynligvis skje ikke i NATO's rådsmøte, men i Paris mens representanter for disse landene er til stede i anledning av NATO's rådsmøte.

Foruten dette britiske bidraget skulle da etter de britiske tanker en slik integrert nord-atlantisk kjernefysisk styrke omfatte et antall amerikanske "Minuteman"-raketter – altså landbaserte raketter – og eventuelt noen av de eksisterende landbaserte mellomdistanseraketter eller taktiske rakettvåpen, i Europa. Det siste har med en gang vakt motforestillinger hos de land som er med i MLF-gruppen, blant andre Belgia og Italia. Noe av deres interesse ved å være med i MLF-gruppen var at de skulle bli kvitt disse landbaserte rakettene, og at de skulle erstattes med denne havgående overflateskipsflåten. De betrakter det å ha slike raketter på sitt område som en eksponering av sitt område i tilfelle av en krig.

Det politisk sett avgjørende i det britiske opplegget, er at hvis det ble enighet om en styrke på dette grunnlag, ville britene gi avkall på det forbehold som de tok i Nassau, om at disse styrkene kunne trekkes ut i tilfelle av nasjonal krise – uttrykket er "supreme national interests". Dette ville da med andre ord være veien for den britiske regjering til å oppgi britenes selvstendige rolle som kjernefysisk makt, og ville altså være et første skritt i retning av å redusere antallet selvstendige, nasjonale kjernefysiske makter fra det nåværende tall på fem til fire.

Noe annet som er skjedd i løpet av de siste månedene, er så at den franske regjering har endret sin holdning til hele denne plan. Til å begynne med og inntil for

et par måneder siden, var den franske holdning den at de ville ikke være med på noen slik styrke, de ville bygge opp sin egen slagstyrke, men de ville ikke legge seg bort i hva de andre gjorde. I løpet av de siste par måneder er det kommet erklæringer både fra den franske statsminister, den franske utenriksminister og fra presidenten selv, som indicerer at Frankrike aktivt vil gå imot at det opprettes en MLF-styrke i det hele tatt. Det betyr med andre ord at planen så langt fra å ha den samlende virkning som amerikanerne hadde håpet at den skulle ha, truer med å få en i høy grad splittende virkning.

Det er vel igjen bakgrunnen for det som er skjedd i Washington i de siste dagene, at en gruppe på 42 senatsmedlemmer – 24 demokrater og 18 republikanere – har skrevet til den amerikanske utenriksminister og henstillet at intet må låses fast om amerikansk medvirkning til opprettelsen av en multilateral atomvåpenstyrke for NATO før Senatet har hatt anledning til å drøfte saken med Regjeringen. Det er altså en ytterligere understreking av at det ikke blir tatt noen avgjørelse på denne siden av nyttår. Det må gjennom en ny behandling mellom den amerikanske regjering og representanter for Kongressen.

Det er det som i dag foreligger konkret om hele dette problemkomplekset, og for meg ser det ut som om det er blitt i høy grad tvilsomt om det overhodet kommer noe ut av hele diskusjonen – på grunn av den franske holdning, på grunn av de tvil som etter hvert gjør seg gjeldende på amerikansk hold slik de kommer til uttrykk i meddelelsen fra de 42 senatsmedlemmer, på grunn av de tvil som også gjør seg gjeldende i Belgia og Nederland, som nå kommer i tillegg til de tvil og de motforestillinger som hele tiden har vært gjort gjeldende fra norsk side med stor styrke og med noe mindre styrke fra dansk side. Og jeg må si at for min del vil ikke jeg se det som noen ulykke om dette blir utgangen på det hele.

Men på den andre siden skal vi ikke lukke øynene for at det fortsatt består et problem her. De land i Europa som har en stormaktsfortid, har ikke så lett som de små landene i Europa for å akseptere uten videre at den eneste avgjørende makt på det kjernefysiske område på vestlig side skal være De forente stater. For oss skaper det ikke noe problem, for danskene skaper det ikke noe problem, for nederlenderne heller ikke, sannsynligvis heller ikke for belgierne i virkeligheten. Men det skaper problemer for franskmennene som har tatt sitt standpunkt, og det skaper problem på grunn av det franske standpunkt og på grunn av eksistensen av en britisk nasjonal kapabilitet, i Vest-Tyskland og i Italia. Det skaper det problem at de mener seg å ha et berettiget krav, ikke på å spille noen uavhengig nasjonal rolle på dette område, men på å ha større reelt medansvar og større reell innflytelse på utformingen av strategien, altså av retningslinjene for bruken eventuelt av denne avskrekkingsstyrken. Og det problemet ligger der, og vil sikkert dukke opp igjen og føre til at der dukker opp nye planer om et nytt arrangement som kan tilfredsstille dette naturlige behov hos disse landene på Europas fastland.

Formannen: Jeg skal takke for redegjørelsen. – Ingen har forlangt ordet, og vi tar da redegjørelsen til etterretning. – Er det noen som har noe å forebringe før møtet heves?

Braadland: Jeg har sett at statsministeren har gjort kjent at han har tatt imot en innbydelse til Sovjet-Unionen. Så vidt jeg vet har det vært alminnelig skikk at den utvidede utenrikskomite har vært underrettet på forhånd om den slags. Det er for så vidt en forholdsvis viktig sak, fordi det jo etter alminnelig internasjonal folkeskikk automatisk innebærer at man inviterer den annen part. Vi hadde jo for et halvt år siden rikelig anledning til å se hvor opphisset man kan bli i den anledning.

Jeg tror det ville være nyttig om dette spørsmålet hadde vært forelagt komiteen og at man så det i sammenheng nå med en gang – at en invitasjon som man tar imot, den må føre til en gjeninvitt.

Jeg vil gjerne høre om utenriksministeren kan fortelle oss om dette er en invitasjon som er kommet spesielt til den norske statsminister, eller om det er en mer eller mindre summarisk invitasjon til samtlige skandinaviske statsministre, eventuelt om det har vært forhåndsdrøftelser mellom de skandinaviske statsministre.

Formannen: Før jeg gir ordet til utenriksministeren vil jeg gjerne si at det ikke har vært noen alminnelig regel at slike statsbesøk, enten hit til landet eller fra norsk side utad, har vært forelagt den utvidede utenrikskomite.

Utenriksminister Lange: Jeg er takknemlig for at hr. Braadland reiser dette spørsmålet. Saken er at jeg hadde fått en anmodning fra statsministeren om å meddele under det forrige møte i utenrikskomiteen at denne innbydelsen forelå og at han samme dag ville akseptere den, men det falt rett og slett ut av min bevissthet, så jeg gikk fra møtet, hvor vi måtte utsette en del andre saker, bl.a. MLF-saken, uten å ha fått gitt den meddelelsen. Jeg beklager det meget. Det var statsministerens hensikt at denne komite skulle være orientert før det kom i avisene.

Braadland: Må jeg da få komme tilbake til spørsmålet om dette er en summarisk invitasjon til de skandinaviske statsministre, og om det eventuelt er foregått noen konsultasjon mellom de skandinaviske statsministre.

Utenriksminister Lange: Så vidt jeg kjenner til, er det fra sovjetisk side gått fram på den måten at man først inviterte den finske president, og han aksepterte – uten at han der meddelte noe til de andre nordiske land, så vidt meg bekjent. Så inviterte man den danske statsminister, som da underrettet de øvrige to skandinaviske land om at han hadde fått og akseptert en innbydelse. Og så ble det vel noenlunde samtidig, så vidt jeg forstår, framført innbydelser til den svenske statsminister og til den norske statsminister, som da begge vurderte det slik at det ikke var godt å avslå innbydelsen. Men på den andre siden tror jeg ikke noen av dem fastsatte noen bestemt termin for besøket, mens derimot både den finske president og den danske statsminister har angitt at de skal på besøk noenlunde tidlig i året 1965.

Erling Petersen: Det er jo slik i våre dager at politikere må reise atskillig. Og det er ikke noe å si på at man foretar reiser. Men dette dreier seg vel her ikke om bare en ganske enkel reise, for som hr. Braadland sa, det har jo konsekvenser: Man må invitere igjen, og vi har jo erfaring for at da blir det et svært foretagende – et millionforetagende – ut av reisen. Så jeg synes ikke det er helt tilfredsstillende at slike ting blir betraktet som et spørsmål som man avgjør og hvor man så forteller den utvidede utenrikskomite at man har fått innbydelse og at man skal komme til å motta den i løpet av dagen. Med alle de statssaker Stortinget har å behandle, synes jeg at et foretagende av dette omfang skulle behandles på en annen måte enn som nærmest en privatsak som man avgjør og forteller Stortingets organer om.

Utenriksminister Lange: Jeg vil bare ta den reservasjon at noen privatsak blir det ikke betraktet som. Det har jo vært drøftet i Regjeringen, og det har altså vært oppfatningen at avgjørelsen om slike besøk til alle tider har vært tatt av Regjeringen, men at utenrikskomiteen så sant det er mulig bør være underrettet og holdes orientert. Og det er altså min feil at det sist ikke ble gjort; det var statsministerens ønske at det skulle gjøres.

Røiseland: Eg meiner òg at utanrikskomiteen burde ha vore orientert – og det meinte altså også Regjeringa. Den burde ha vore orientert av politiske grunnar, og Stortingets organ burde også ha vore orientert fordi dette jo vil føre med seg løyvingar seinare når det blir gjenvisitt.

Men når *det* er sagt, vil eg legge til at eg kan vanskeleg skjøne at Regjeringa kunne avslå innbydelsen. Der er jo blitt eit skifte i Russland, og dei nye folka påstår at dei vil opprettholde den same politikken vestover. Dette er jo vi veldig interessert i, og vi må då akte oss vel for – sjølv om vi nok skal vere mistenksame – å gjere noko som kan legge hindringar i vegen for at dei held oppe same politikken vestover. Ut frå det synet trur eg at det ville ha vore nokså tvilsamt om vi i denne situasjon hadde sagt nei til invitasjonen.

Formannen: Ingen flere har forlangt ordet, og hvis der ikke er noen som har andre saker å forebringe, erklæres møtet hevet.

Møtet hevet kl. 11.30.